

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КОМАРНИЦЬКИЙ МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.3+351.741

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСІБ ЧИ ЇХ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ У
ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОНАННЯМ НИМИ СВОГО СЛУЖБОВОГО ЧИ
ГРОМАДСЬКОГО ОБОВ'ЯЗКУ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент
Кісілюк Едуард Миколайович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Осадчий Володимир Іванович,
Державний університет інфраструктури і технологій,
в.о. завідувача кафедри правосуддя

кандидат юридичних наук, доцент

Усатий Григорій Олександрович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри кримінального права та кримінології

Захист відбудеться 26 квітня 2017 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 25 березня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективна, здійснювана у відповідності до сучасних вимог діяльність органів влади та інституцій громадянського суспільства є гарантією дотримання прав та інтересів громадян, успішного вирішення завдань, що стоять перед державою і суспільством. Наділяючи представників держави і громадськості певними повноваженнями, держава, з одного боку, висуває до них високі вимоги, а з іншого – забезпечує їх посиленою правовою охороною, щоб вони могли безперешкодно, без будь-якого стороннього впливу виконувати свої функції та під час прийняття рішень були переконані в безпеці власного життя, здоров'я, майнових прав, а також в безпеці життя, здоров'я, інших прав та інтересів своїх близьких.

Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку полягає у встановленні кримінальної відповідальності за порушення недоторканності таких осіб, шляхом заборони протиправного втручання в їх професійну діяльність та охорони їх життя, здоров'я, волі, честі, гідності, власності, що передбачено в нормах Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК). Кримінальна відповідальність за такі діяння передбачена різними нормами закону про кримінальну відповідальність. Дана обставина неодноразово використовується законодавцем і включена не тільки в основний склад деяких злочинів (ст. 112, 157, 171, 342, 343, 345, 346, 348, 349-1, 350, 376, 379, 397, 400, 404 КК та ін.), але і є кваліфікуючою ознакою окремих злочинних діянь (п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 163, ч. 2 ст. 180, ч. 3 ст. 296, ч. 2 ст. 405 КК та ін.), а також визнається обтяжуючою обставиною (п. 4 ч. 1 ст. 67 КК) і враховується при призначенні покарання при вчиненні інших злочинів.

Подібна множинність норм Особливої частини КК, які враховують у своїй конструкції по суті одну і ту ж обставину, хоча і в різному значенні, що підвищує суспільну небезпеку діяння і підсилює відповідальність, але в багатьох випадках має різні характеристики, з одного боку, дає можливість об'єктивно оцінити вчинене винним, а з іншого боку, неоднозначно тлумачиться в теорії і викликає труднощі правозастосовчого характеру.

Між тим, аналіз норм кримінального законодавства засвідчив, що врегулювання відповідальності за посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку є недосконалим, потребує подальших наукових досліджень, розробки та внесення науково обґрунтованих змін до Особливої частини КК.

Необхідність підвищення ефективності норм кримінального законодавства України про відповідальність за злочини, що посягають на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку є безсумнівною, оскільки 58,0 % респондентів проведеного автором анкетування, зазначили, що такий стан кримінально-правової охорони в Україні є незадовільним. Показово, що 69,2 % опитаних оцінюють ефективність норм про кримінальну відповідальність за злочини, що посягають на осіб чи їх близьких

родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, як низький.

Незважаючи на те, що досліджуване питання потребує суттєвого з'ясування, спеціального дослідження у сфері кримінально-правового захисту осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку не проводилося. Науковим аналізом окремих аспектів характеристики зв'язку між посяганням на потерпілих від різних злочинів, зокрема, проти життя та здоров'я особи, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи об'єднань громадян, проти правосуддя у зв'язку з виконанням особою службового чи громадського обов'язку здійснено у роботах таких науковців як С. В. Антонов, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. В. Бородін, П. А. Воробей, В. А. Горбунов, В. К. Гришук, Д. Ю. Гуренко, І. І. Давидович, О. М. Джужа, О. І. Донченко, О. О. Дудоров, М. І. Загородніков, І. М. Залялова, Е. М. Кісілюк, О. М. Костенко, В. В. Кудрявцев, В. В. Кузнецов, В. М. Мамчур, О. В. Мандро, А. Г. Мартіросян, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, І. П. Міщук, В. А. Мисливий, П. П. Михайленко, А. А. Музика, В. А. Навроцький, А. В. Наумов, В. І. Осадчий, М. І. Панов, А. В. Савченко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, І. М. Тяжкова, М. І. Хавронюк, Г. О. Усатий, В. О. Чайка, В. І. Шакур, С. С. Яценко та ін. До цього часу питання відповідальності за досліджувані злочини та особливості їх кваліфікації здебільшого висвітлювалися в підручниках, науково-практичних коментарях, окремих публікаціях лише схематично.

Все викладене підтверджує, що поглиблений теоретичний аналіз питань юридичної природи, соціальної обумовленості всієї сукупності кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, а також практики їх застосування є актуальними. Дослідження дозволяє виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення норм кримінального закону і практики їх застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до положень Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21.11.2002 р. № 228-IV, Закону України від 11.07.2001 р. № 2623-III (в редакції від 12.10.2010 р.) «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015-2019 роки (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 р. Дисертація відповідає Основним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014-2017 рр. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 1 від 29 січня 2013 р.) та відділенням кримінально-правових наук НАПрН України (п. 1004, 2013 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є комплексна та системна розробка питань кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, удосконалення положень кримінального законодавства в цій сфері та формулювання пропозицій щодо запровадження та використання їх у практичній діяльності правозастосовних органів.

Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких *задач*:

- встановити теоретичні та методологічні засади дослідження кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку;
- з'ясувати соціальну обумовленість криміналізації та суспільну небезпеку злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку
- дослідити еволюцію становлення кримінальної відповідальності за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку;
- проаналізувати зарубіжний досвід кримінально-правової протидії посяганням на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку;
- визначити особливості об'єктивних ознак злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку;
- здійснити аналіз суб'єктивних ознак складів злочинів, що передбачають відповідальність за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку;
- встановити значення виконання особою службового чи громадського обов'язку для юридичної оцінки діяння при кваліфікації злочину;
- встановити значення виконання особою службового чи громадського обов'язку для юридичної оцінки діяння при призначенні покарання;
- розробити пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку та практики їх застосування.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку.

Предметом дослідження є кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку.

Методи дослідження. У дисертації використано сукупність загальних і спеціальних методів наукового пізнання. Метод *історико-правового аналізу* застосовувався при формуванні історичних періодів регламентації кримінальної відповідальності за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку (підрозділ 1.3).

Термінологічний та логіко-семантичний методи спрямовувалися на визначення і характеристику поняття та правового регулювання виконання особами свого службового чи громадського обов'язку (підрозділ 1.1, 1.2). За допомогою *порівняльно-правового методу* проаналізовано зарубіжний досвід кримінально-правової протидії злочинам проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, а також проведено відмежування таких злочинів один від одного та від суміжних складів злочинів (підрозділи 1.4, 3.1, 3.2). Визначенню об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку допомогло використання *функціонального методу* (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1, 3.2). *Системно-структурний метод* сприяв характеристиці потерпілого від злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку (підрозділ 2.1). *Логічний метод* обумовив послідовність викладення матеріалу, його узгодженість, дав можливість сформулювати визначення та висновки, які впливають із викладеного матеріалу (розділи 1, 2, 3). *Системно-функціональний та конкретно-соціологічний методи* використовувалися при дослідженні реалізації норм про злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку в Україні, а також їх змісту й недоліків (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). *Метод аналізу документів* використовувався під час вивчення матеріалів правозастосовної практики (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1). *Логіко-нормативний метод* застосовувався при удосконаленні редакції норм, що встановлюють відповідальність за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2). *Метод опитування* застосовувався при проведенні опитування працівників органів слідства Національної поліції щодо ефективності кримінально-правової охорони осіб у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). *Статистичний метод* використовувався при обґрунтуванні, аналізі й узагальненні емпіричної інформації, що стосується досліджуваної теми (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). *Метод моделювання* дав змогу обґрунтувати пропозиції щодо зміни чинного законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становить аналіз практики судів України за 2010–2015 рр. з досліджуваного питання. Вивчено 126 матеріалів кримінальних проваджень та кримінальних справ за фактами посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку. Проведено анкетування 450 практичних працівників органів слідства Національної поліції у м. Києві, Волинській, Вінницькій, Дніпропетровській, Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській, Одеській, Рівненській, Харківській, Черкаській, Чернігівській областях щодо застосування норм кримінального

законодавства у сфері кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням, в якому здійснено комплексний теоретичний аналіз особливостей кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, завдяки якому вироблено нові знання та розроблено пропозиції щодо покращення кримінально-правової охорони даної категорії осіб. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень і висновків, зокрема:

уперше:

– визначено особливості еволюції кримінальної відповідальності за посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку;

– встановлені спільні та відмінні риси положень кримінального законодавства України та зарубіжних країн, які передбачають відповідальність за посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку з урахуванням різниці в правових традиціях держав постсоціалістичної, континентальної та англо-американської правових сімей;

– аргументовано, що соціальна обумовленість кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку визначається низкою чинників – історичними, кримінологічними, нормативно-правовими, міжнародними та соціально-психологічними;

– доведено, що під виконанням службового обов'язку особи потрібно розуміти вчинення особою правомірних дій, що входять в коло її повноважень, регламентованих законодавчими чи іншими нормативними актами або впливають з трудового договору (контракту) з будь-якими підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності, а також фізичними особами – підприємцями, зареєстрованими в установленому законом порядку, діяльність яких не суперечить чинному законодавству України;

– обґрунтовано, що під виконанням громадського обов'язку потрібно розуміти здійснення особою як спеціально покладених громадських обов'язків, так і інших правомірних суспільно корисних дій, спрямованих на благо суспільства або окремих осіб. Дії особи, що входять до поняття «громадського обов'язку», можна поділити на три групи: 1) виконання спеціально покладених обов'язків на громадських засадах; 2) вчинення будь-яких дій з власної ініціативи, за умови їх правомірності та суспільної користі; 3) вчинення суспільно корисних дій внаслідок виконання правового обов'язку;

удосконалено:

– розуміння сутності об'єкта кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку – безпосередня діяльність особи з приводу правомірного виконання та

реалізації свого службового чи громадського обов'язку;

- класифікацію суб'єктів посягань на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку: за об'єктом злочину; за потерпілим від злочину, за повторністю протиправних дій; за тяжкістю завданої шкоди; за рівнем співучасті;

- класифікацію потерпілих із аргументацією доцільності запровадження серед їх кола, поряд із особами, які виконують службовий чи громадський обов'язок, категорії «близькі особи», яка повинна мати своє кримінально-правове значення;

- наукову позицію про те, що злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку вчиняються з мотивом, що обтяжує відповідальність;

дістало подальший розвиток:

- положення про те, що підставою виділення законодавцем окремих категорій осіб з врахуванням виконуваних ними обов'язків в конструкції деяких спеціальних норм є сукупність факторів, серед яких можна виділити: 1) характер об'єкта посягань; 2) характер службової або громадської діяльності потерпілого; 3) співвідношення характеру посягання (об'єктивної сторони), виду суспільно корисної діяльності потерпілого і шкоди яка настає від злочинного діяння, а в деяких випадках можливості настання шкоди;

- аргументація, що використовуване законодавцем в конструкції окремих норм про відповідальність за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку формулювання «у зв'язку» передбачає наявність лише мотиву помсти за таку діяльність особи або мети перешкоджання (припинення) подібної діяльності, які є в даному випадку обов'язковими елементами суб'єктивної сторони складу злочину;

- теоретичні підходи, що злочини, які посягають на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, відмежовуються один від одного та від суміжних злочинів за ознаками основного безпосереднього об'єкта, предмета, потерпілого, за розмірами спричиненої шкоди та за такими ознаками суб'єктивної сторони, як мотив і мета;

- питання щодо застосування покарання за злочини, які посягають на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, шляхом розширення можливості застосування альтернативних позбавленню волі видів покарання та уточнення меж покарання у виді позбавлення волі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що науково-теоретичні положення, висновки та пропозиції цього дослідження використовуються у:

- *науково-дослідній сфері* – для проведення подальших наукових досліджень інституту кримінальної відповідальності за посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від

15.06.2016 р.);

– *законотворчій роботі* – при підготовці проектів законів про внесення змін та доповнень у чинне кримінальне законодавство для подальшого вдосконалення законодавства України щодо кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 07.07.2016 р.);

– *правозастосовній діяльності* правоохоронних органів як рекомендації під час розслідування злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку (акт впровадження Головного слідчого управління МВС України від 28.04.2016 р.);

– *освітньому процесі* – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять з курсів Загальної та Особливої частин кримінального права України та спецкурсів, присвячених питанням застосування кримінально-правових норм у вищих юридичних навчальних закладах (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15.06.2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації оприлюднені у виступах на теоретичних і практичних конференціях «Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка)» (м. Київ, 07.12.2012 р., 06.12.2013 р., 21.11.2014 р., 20.11.2015 р.), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 01.07.2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності» (м. Одеса, 13.11.2015 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження відображені в 12 публікаціях, із яких п'ять статей видано у вітчизняних наукових фахових виданнях з юридичних наук, одна – в іноземному виданні (Республіка Польща); шість тез доповідей на науково-теоретичних та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (274 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, з них основного тексту – 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, окреслено мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, визначено методичну основу дисертації, її теоретичну і практичну значущість, наведено дані щодо апробації та впровадження отриманих результатів.

Розділ 1 «Соціально-правова природа злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» складається з чотирьох підрозділів, які присвячені теоретико-методологічним засадам дослідження злочинів проти осіб чи їх

близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, характеристиці соціальної зумовленості криміналізації таких злочинів, історії розвитку кримінальної відповідальності за вказані злочини, правовому регулюванню вказаних дій у законодавстві зарубіжних країнах.

У підрозділі 1.1. *«Теоретико-методологічні основи дослідження особливостей кримінальної відповідальності за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку»* констатовано, що, незважаючи на наявність достатньої кількості наукових праць, присвячених аналізу та кримінально-правовій характеристиці злочинів, що посягають на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням цими особами свого службового чи громадського обов'язку (С. В. Антонов, С. В. Бородін, В. А. Горбунов, Д. Ю. Гуренко, І. І. Давидович, О. І. Донченко, І. М. Залялова, В. В. Кудрявцев, В. М. Мамчур, О. В. Мандро, А. Г. Мартіросян, І. П. Міщук, В. І. Осадчий, В. О. Чайка, С. С. Яценко), в більшості оприлюднених робіт проводилася загальна характеристика окремих злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, проти правосуддя або розкривалися особливості кваліфікації окремих видів злочинів чи вказувалося їх значення, при цьому більшість дисертацій присвячено аналізу кримінального законодавства, яке вже зазнало суттєвих змін.

Теоретико-методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку дозволили автору побудувати нові наукові гіпотези, ґрунтовно охарактеризувати теоретичні засади визначення та формування поняття виконання особами свого службового чи громадського обов'язку, узагальнити необхідну кількість дослідних даних та підготувати пропозиції щодо подальшого удосконалення чинного кримінального законодавства України щодо злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку.

У підрозділі 1.2 *«Соціальна обумовленість криміналізації та суспільна небезпека злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку»* обґрунтовано, що соціальна обумовленість криміналізації діянь, які посягають на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, характеризується цілою низкою обставин: наявністю історичних передумов; значною поширеністю в останній час у суспільстві посягань на осіб, які виконують свій службовий чи громадський обов'язок; необхідністю забезпечення та регулювання таких відносин у країні за допомогою правових норм, закріплених в українських правових актах, які, в свою чергу, є гарантією забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських інституцій в державі у цілому; необхідністю захисту осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, закріпленою в міжнародно-правових актах, які ратифікувала Україна, взявши на себе зобов'язання їх дотримання; високим ступенем суспільної небезпеки, який пояснюється важливістю та значимістю об'єкта кримінально-правового захисту й характером і розміром шкоди, яка може завдатися

суспільним відносинам, домірністю позитивних і негативних наслідків криміналізації та кримінально-політичною адекватністю.

У підрозділі 1.3 «Історичні аспекти розвитку вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» проведено аналіз еволюції кримінальної відповідальності за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку у вітчизняних правових джерелах та визначено історичну періодику становлення і розвитку цього явища в Україні.

Джерела дореволюційного кримінального законодавства в тому чи іншому вигляді містили загальну норму про відповідальність за посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку. Починаючи з Соборного Уложення 1649 передбачається спеціальна відповідальність за посягання на життя і недоторканість священнослужителя. Проте відповідні норми про відповідальність за посягання на релігійних діячів не поширювалися на випадки посягання на інших громадських діячів. Починаючи з 1845 року кримінально-правова охорона розповсюджується не тільки на самих службових осіб, а й на членів їх сімей. У цей період простежується певне прагнення державної влади забезпечити захист кримінально-правовими засобами нормальної діяльності окремих своїх представників, в тому числі і в управлінській сфері. Однак кримінально-правові норми в цій частині носили переважно кон'юнктурний і казуальний характер.

У КК УРСР 1922 р. та 1927 р., як і раніше відсутні спеціальні норми, які б встановлювали відповідальність за посягання на осіб у зв'язку з виконанням ними службового чи громадського обов'язку. Був відсутній такий склад і в початковій редакції КК УРСР 1960 року. Однак незабаром після вступу його в силу відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 15 лютого 1962 р. була встановлена кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника міліції або народного дружинника у зв'язку з їх службовою чи громадською діяльністю по охороні громадського порядку. Таким чином, вперше в історії вітчизняного кримінального права законодавець особливо акцентував увагу на необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в охороні громадського порядку.

Таким чином, аналіз історії вітчизняного кримінального законодавства дозволяє констатувати, що громадська діяльність осіб як об'єкт кримінально-правової охорони з'явилася в законі значно пізніше, ніж службова діяльність.

У підрозділі 1.4 «Зарубіжній досвід правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» вказано, що законодавством зарубіжних країн встановлені основні правові засади правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку. Аналіз законодавства свідчить про узгодженість більшості правових актів України та зарубіжних країн, проте мають місце й певні особливості.

По-перше, джерела кримінального права таких держав як Франція, Німеччина, Швеція, Болгарія, Узбекистан, США передбачають сувору

кримінальну відповідальність за злочини проти осіб у зв'язку з виконанням ними свого службового обов'язку. По-друге, у всіх країнах, крім Швеції, є спеціальні норми про відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи у зв'язку з виконанням свого службового або громадського обов'язку. По-третє, очевидним є той факт, що на конструкцію законодавства тієї чи іншої країни впливають не тільки особливості законодавчої техніки, а й криміногенної обстановки. По-четверте, в переважній більшості вивчених джерел не міститься згадки про категорію громадського обов'язку, хоча в рамках конструкції статей про злочини проти життя та здоров'я особи можлива і відповідальність за посягання на громадських та політичних діячів. По-п'яте, у КК Республіки Узбекистан відбулася заміна традиційного для вітчизняного кримінального права поняття «громадський обов'язок» на поняття «громадянський обов'язок». По-шосте, зовсім незначна кількість кримінально-правових норм досліджуваних країн спрямована на охорону близьких родичів осіб, які виконують свій службовий чи громадський обов'язок.

Розділ 2 «Кримінально-правова характеристика складів злочинів, що передбачають відповідальність за посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» складається із двох підрозділів і присвячений визначенню об'єктивних та суб'єктивних ознак злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку.

У підрозділі 2.1 «Об'єктивні ознаки складів злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» з'ясовано, що об'єктивні ознаки даної групи злочинів свідчать про наступне: 1) видовим об'єктом цих злочинів виступають суспільні відносини у сфері реалізації виключних прав фізичних і юридичних осіб на реалізацію та виконання своїх службових чи громадських обов'язків. Під основним безпосереднім об'єктом злочинів, що посягають на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку пропонується розуміти встановлений порядок виконання службового чи громадського обов'язку, що забезпечує належне здійснення службової чи громадської діяльності, а також безпеку осіб, які таку діяльність здійснюють; 2) потерпілими можуть бути: а) особа, яка виконує службовий обов'язок; б) особа, яка виконує громадський обов'язок; в) їх близькі родичі; 3) об'єктивна сторона всіх досліджуваних злочинів характеризується активними діями (посягання, застосування насильства, погроза, залякування, втручання).

Доведено, що кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за посягання на журналістів (ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК), священнослужителя (ч. 2 ст. 180 КК) та працівників транспорту (ст. 280 КК) не можуть бути віднесені до предмету нашого дослідження, оскільки потерпілі від цих злочинів виконують не службові чи громадські обов'язки, а виключно професійні.

Акцентовано увагу на тому, що факт визнання потерпілими від досліджуваних злочинів близьких родичів осіб, які виконують свої службові чи

громадські обов'язки, тільки підтверджує основну спрямованість аналізованих злочинів на перешкоджання законній діяльності останніх та на заподіяння шкоди інтересам держави та громадськості. Вказане положення підтверджується авторським анкетуванням, де встановлено, що 74,0 % респондентів вказують, що обов'язково варто визнавати потерпілими у досліджуваних злочинах близьких родичів осіб, які виконують свої службові чи громадські обов'язки, а 23,0 % опитаних вважають, що це потрібно, але лише при вчиненні щодо них тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Разом з тим, 97,0 % респондентів вважають, що законодавче визначення переліку осіб, які є близькими родичами не є досконалим, адже поняття «близькості осіб» визначається не біологічними (ступінь споріднення), а соціальними факторами.

Оскільки кримінально-правовий зміст поняття близьких осіб є більш широким, що, на наш погляд, є позитивним фактором, що відповідає основним принципам і завданням кримінального права в цілому, то необхідно ввести до складу Загальної частини КК норму, яка б містила вичерпний перелік основних використовуваних ним понять, в тому числі і визначення поняття близьких осіб. Як наслідок, пропонується замінити поняття «близькі родичі» на більш широке «близькі особи» (підтримано 61,0 % респондентів).

У підрозділі 2.2 «Суб'єктивні ознаки складів злочинів, що, передбачають відповідальність за посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» встановлено, що суб'єктом досліджуваних злочинів виступає фізична осудна особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), яка посягає на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, та якій на момент вчинення злочину виповнилося шістнадцять або чотирнадцять років у залежності від небезпечності злочину.

Запропоновано суб'єктів злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку класифікувати за: 1) об'єктом злочину: суб'єкти, які посягають на основи національної безпеки, на життя, на здоров'я, на власність, на авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, на правосуддя, на порядок несення державної служби, на міжнародний правопорядок; 2) повторністю протиправних дій: вчинення протиправних дій вперше; вчинення протиправних дії повторно; вчинення рецидиву; 3) рівнем співучасті: вчинення протиправних дії самостійно; вчинення протиправних дії у складі групи осіб; вчинення протиправних дії у складі організованої групи; 4) тяжкістю завданої шкоди: суб'єктами, які завдали фізичну шкоду; суб'єктами, які завдали майнову шкоду; суб'єктами, які завдали моральну шкоду; 5) за потерпілим від злочину: посягають на осіб, які виконують службовий обов'язок; посягають на осіб, які виконують громадський обов'язок; посягають на близьких родичів осіб, які виконують службовий чи громадський обов'язок.

Суб'єктивна сторона злочинів вказує на умисні діяння, спрямовані на заподіяння шкоди особам чи їх близьким родичам у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку. Використовуване законодавцем формулювання «у зв'язку» передбачає наявність мотиву помсти за таку діяльність

особи або мети перешкоджання (припинення) подібної діяльності, які є в даному випадку обов'язковими елементами суб'єктивної сторони складу злочину. Між тим, суб'єктивна сторона досліджуваних злочинів може виражатися і у формі «змішаної вини», коли проявляється умисел до злочинного діяння і необережність до наслідків.

На основі проведеного дослідження дані злочини доцільно поділити на три групи, де мотив або мета виступають: 1) в якості обов'язкової ознаки основного складу; 2) в якості кваліфікуючої ознаки; 3) в якості обтяжуючої покарання обставини. У середині цих груп можна виділити підгрупи за ознакою вказаної мотивації посягань: а) безпосередньо сформульовані мотив і (або) мета посягання; б) мотив і (або) мета вказують на зв'язок посягань з діяльністю особи.

Розділ 3 «Значення виконання особою службового чи громадського обов'язку для юридичної оцінки діяння та призначення покарання» складається із трьох підрозділів і присвячений дослідженню з'ясування значення виконання особою службового чи громадського обов'язку для кваліфікації злочинів та призначення покарання за вчинене діяння.

У підрозділі 3.1 «Виконання особою службового чи громадського обов'язку як обов'язковий елемент основного складу злочину» було здійснено аналіз складів злочинів, в яких службова чи громадська діяльність потерпілого була елементом основного складу злочину. Відмічено, що законодавець прагне підвищити ступінь захисту осіб, які виконують певну суспільно корисну діяльність (службову та громадську). Особливе значення надається діяльності осіб, пов'язаних з участю в здійсненні правосуддя, а також в сфері авторитету органів державної влади та місцевого самоврядування, що можна вважати цілком виправданим, оскільки сучасна держава не може існувати без ефективних владних інститутів, що забезпечують нормальну продуктивну роботу в таких важливих галузях, як основи конституційного ладу, громадська і державна безпека, правосуддя, громадський порядок в цілому.

Аргументовано, що, з одного боку, простежується прагнення законодавця до посилення кримінально-правової охорони даної категорії осіб, з іншого боку, спостерігаються суттєві недоліки криміналізації таких діянь. Позиція законодавця по розташуванню деяких з них, а також конструкція їх складів злочинів не бездоганна. Деякі норми потребують або змін, суть яких полягає як в редакційних, так і в змістовних правках, в приведенні назви статті у відповідність з її диспозицією, а в деяких випадках в зміні термінології, поділі на самостійні норми і т.д.

У підрозділі 3.2 «Виконання особою службового чи громадського обов'язку як кваліфікуюча ознака складу злочину» було здійснено аналіз складів злочинів, в яких службова чи громадська діяльність потерпілого була кваліфікуючою ознакою складу злочину. Встановлено, що норми КК, які встановлюють кваліфіковані види злочинів, пов'язані з посяганням на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку можна поділити на дві групи: 1) встановлюють відповідальність за посягання на осіб у зв'язку з виконанням ними будь-якої законної службової або громадської діяльності, точно не визначеної в законі; 2) встановлюють

відповідальність за посягання на осіб у зв'язку з виконанням визначеного законом обсягу і виду діяльності.

Норми КК, що утворюють першу групу, на відміну від спеціальних норм і норм, де дана ознака міститься в основному складі злочину, зустрічаються в судовій практиці набагато рідше, що свідчить про обґрунтоване виділення законодавцем деяких видів діяльності потерпілого, як такі, що становлять підвищену небезпеку. Але це не може свідчити про недоцільність існування таких норм, тому що повністю обґрунтовано законодавець встановлює кримінально-правовий захист громадян та осіб, що зазнають посягання у зв'язку з їх правомірною службовою чи громадською діяльністю.

Щодо другої виділеної нами групи можна сказати, що такі діяння фактично являють собою дублюючу норму й існування такої кваліфікуючої ознаки недоцільно, тому що передбачене нею діяння цілком охоплюється ознаками іншого основного складу злочину.

У підрозділі 3.3 «Вплив виконання особою службового чи громадського обов'язку на призначення покарання» було встановлено, що крім норм Особливої частини КК, в яких законодавець передбачає зв'язок посягань з суспільно корисною діяльністю потерпілого, ним же передбачено таку ж по суті обтяжуючу обставину при призначенні покарання. Таким чином, якщо особа вчиняє певні злочинні дії, що кваліфікуються за нормами КК, в яких не передбачена досліджувана нами ознака, а зв'язок посягання встановлений і виражається в меті перешкоджання законній діяльності (службовій або громадській) особи або в мотиві помсти за таку діяльність, то застосуванню підлягає п. 4 ч. 1 ст. 67 КК.

Дана обтяжуюча обставина створює сприятливе підґрунтя для належної правової оцінки вчиненого при наявності діянь, спеціально не передбачених окремими нормами КК (основним або кваліфікованим складом), і охоплює практично всі передбачені КК склади злочинів, що є позитивним фактором. Однак у зв'язку з відсутністю чіткої законодавчої регламентації, призначуваного винному покарання за наявності в його діях вказаної обтяжуючої обставини, можуть бути не досягнуті мета і завдання кримінального покарання і відповідальність не відповідатиме суспільній небезпеці діяння.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків і пропозицій.

1. Методологія дослідження кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку – це певна система або шлях пізнання спрямований на визначення відповідальності за посягання на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку в сфері кримінального права, що сприяє виведенню відповідних висновків за допомогою конкретних прийомів та засобів.

2. Наявність норм про кримінально-правову охорону осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку є кримінально-правовою гарантією захисту осіб, які правомірно виконують свій службовий або громадський обов'язок, що позитивно впливає і стимулює правомірну, морально-етичну поведінку громадян. Соціальна обумовленість кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку визначається низкою чинників – історичними, кримінологічними, нормативно-правовими, міжнародними та соціально-психологічними. Вони є зовнішніми та внутрішніми причинами, які характеризують міжнародну і національну соціально-політичну обстановку та вимагають від законодавця встановлення кримінальної відповідальності за ці діяння.

3. Аналіз історії розвитку кримінального законодавства про відповідальність за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, дає змогу дійти висновку про те, що у вітчизняному кримінальному праві врегулювання відповідальності за вказані злочини характеризується поступовим зростанням ролі спеціальних норм, що в цілому відповідає світовим тенденціям розвитку кримінального права. Крім цього, наявність спеціальної відповідальності за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку в сучасному українському законодавстві підготовлено всім ходом історичного розвитку кримінального права і не суперечить міжнародній правовій практиці. Разом з тим, аналіз історії вітчизняного кримінального законодавства дозволяє констатувати, що громадська діяльність осіб як об'єкт кримінально-правової охорони з'явилася в законі значно пізніше, ніж службова діяльність.

4. Аналіз кримінального законодавства Франції, Німеччини, Швеції, Болгарії, Узбекистану і США дозволяє визначити певні особливості кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку – джерела кримінального права досліджених держав передбачають сувору кримінальну відповідальність за злочини проти осіб у зв'язку з виконанням ними свого службового обов'язку; у всіх країнах, крім Швеції, є спеціальні норми про відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи у зв'язку з виконанням свого службового або громадського обов'язку; на наш погляд, очевидним є той факт, що на конструкцію законодавства тієї чи іншої країни впливають не тільки особливості законодавчої техніки, а й криміногенної обстановки; в переважній більшості вивчених джерел не міститься згадки про категорію громадського обов'язку, хоча в рамках конструкції статей про злочини проти життя та здоров'я особи можлива і відповідальність за посягання на громадських та політичних діячів; у КК Республіки Узбекистан відбулася заміна традиційного для вітчизняного кримінального права поняття «громадський обов'язок» на поняття «громадянський обов'язок»; зовсім незначна кількість кримінально-правових

норм досліджуваних країн спрямована на охорону близьких родичів осіб, які виконують свій службовий чи громадський обов'язок.

5. Родовий об'єкт злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку визначається з врахуванням розділу в якому знаходиться кримінально-правова норма, яка встановлює відповідальність за такі діяння. Видовим об'єктом виступають суспільні відносини у сфері реалізації виключних прав фізичних і юридичних осіб на реалізацію та виконання своїх службових чи громадських обов'язків. Під основним безпосереднім об'єктом таких злочинів потрібно розуміти встановлений порядок виконання службового чи громадського обов'язку, що забезпечує належне здійснення службової чи громадської діяльності, а також безпеку осіб, які таку діяльність здійснюють. Додатковим обов'язковим об'єктом вказаних злочинів можуть бути психічна та фізична недоторканість потерпілої особи, її життя та здоров'я; додатковим факультативним – здоров'я, життя особи, її честь, гідність, власність, громадський порядок, громадська безпека.

Потерпілими від вказаних злочинів можуть бути: 1) особа, яка виконує службовий обов'язок; 2) особа, яка виконує громадський обов'язок; 3) їх близькі родичі.

Об'єктивна сторона всіх злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку характеризується активними діями. Це підтверджується використовуваними законодавцем термінами – посягання, застосування насильства, погроза, залякування, втручання, знищення, пошкодження та ін.

6. Суб'єктивні ознаки злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку вказують на вчинення таких злочинів особою, яка наділена ознаками загального суб'єкта злочину. Разом з тим, суб'єктів цих злочинів можна класифікувати: за об'єктом злочину; за потерпілим від злочину, за повторністю протиправних дій; за тяжкістю завданої шкоди; за рівнем співучасті.

З суб'єктивної сторони, такі злочини вчиняються умисно і спрямовані на заподіяння шкоди особам чи їх близьким родичам у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку. Досліджувані злочини поділяються на три групи, де мотив або мета виступають: 1) в якості обов'язкової ознаки основного складу; 2) в якості кваліфікуючої ознаки; 3) в якості обтяжуючої покарання обставини.

7. Виділяючи склади злочинів, в яких службова чи громадська діяльність потерпілого є елементом основного складу злочину або кваліфікуючою ознакою складу злочину законодавець прагне підвищити ступінь захисту осіб, які виконують певну суспільно корисну діяльність (службову та громадську).

Досліджувані норми мають багато подібних ознак об'єктивної сторони, а деякі, навпаки, істотні відмінності, що у правозастосовчій практиці викликає суттєві складнощі при кваліфікації даної категорії злочинів. Такий стан ускладнюється ще й наявністю недоліків в юридичній техніці, що спостерігається

в конструкції окремих норм закону про кримінальну відповідальність, а також нелогічним обмеженням кола потерпілих в деяких випадках.

Норми КК, які передбачають кваліфіковані види злочинів, пов'язаних з посяганням на осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку доцільно поділити на дві групи: ті, які встановлюють відповідальність за посягання на осіб у зв'язку з виконанням ними будь-якої законної службової або громадської діяльності, точно не визначеної в законі; ті, які встановлюють відповідальність за посягання на осіб у зв'язку з виконанням визначеного законом обсягу і видів діяльності.

8. У випадку вчинення особою злочинного діяння, що кваліфікується за нормами КК, в яких не передбачена досліджувана ознака, а зв'язок посягання встановлений і виражається в меті перешкоджання законній діяльності (службовій або громадській) особи або в мотиві помсти за таку діяльність, то застосуванню при призначенні покарання підлягає п. 4 ч. 1 ст. 67 КК. Наявність такої обтяжуючої обставини створює сприятливе підґрунтя для належної правової оцінки вчиненого винним при наявності діянь, спеціально не передбачених окремими нормами КК (основним або кваліфікованим складом), і охоплює практично всі передбачені КК склади злочинів.

9. На основі проведеного дослідження особливостей кримінальної відповідальності за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку пропонуємо при здійсненні законодавчої діяльності у цій сфері врахувати наступні моменти і внести до законодавства України певні зміни і доповнення:

– Загальну частину КК доповнити нормою, яка б містила визначення загальних термінів і закріпити у ній визначення близьких осіб, як потерпілих від досліджуваних злочинів: «Під близькими особами потрібно розуміти близьких родичів, родичів, осіб, які перебувають у співвідстві (родичі чоловіка, дружини), а також осіб, життя, здоров'я і благополуччя яких, в силу сформованих особистих відносин, є завідомо для винного важливими особі, стосовно якої спрямоване злочинне посягання винного»;

– з огляду на суттєві відмінності в обсязі кримінальної відповідальності за злочини, де досліджувана ознака є елементом складу злочину і враховується при призначенні покарання, пропонуємо ввести кваліфікуючу ознаку «у зв'язку з виконанням потерпілим чи його близькою особою службового чи громадського обов'язку», що допоможе більш об'єктивно (точно) оцінити суспільну небезпечність подібних злочинних діянь в наступній статті КК: 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), 125 (умисне легке тілесне ушкодження), 126 (побої і мордування), 127 (катування), 129 (погроза вбивством), 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини), 147 (захоплення заручника), 152 (згвалтування), 189 (вимагання), 194 (умисне знищення або пошкодження майна);

– п. 8 ч. 2 ст. 115 КК викласти в наступній редакції: «потерпілого чи його близької особи у зв'язку з виконанням службового чи громадського обов'язку»;

– виключити з ч. 3 ст. 296 КК кваліфікуючу ознаку «пов'язані з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Комарницький М. М. Історія розвитку кримінальної відповідальності за посягання на осіб та їх близьких родичів у зв'язку з виконанням службового чи громадського обов'язку / М. М. Комарницький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск № 23. – Серія «Право». – Ч. II. – Т. 3. – 2013. – С. 17–21.

2. Комарницький М. М. Близькі родичі, як потерпілі у злочинах, які вчиняються у зв'язку з виконанням особою свого службового чи громадського обов'язку / М. М. Комарницький // Митна справа. – Спеціальний випуск. – 2013. – С. 46–52.

3. Комарницький М. М. Вплив виконання особою службового чи громадського обов'язку на призначення покарання / М. М. Комарницький // Прикарпатський юридичний вісник. – 2015. – № 3. – Том 2. – С. 201–206.

4. Комарницький М. М. Поняття і кримінально-правове значення виконання потерпілим від злочину громадського обов'язку / М. М. Комарницький // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 2. – С. 77–82.

5. Komarnytskyi M. Concept of connection between assault on the person and the performance by that person or his close relatives of service or public obligation / M. Komarnytskyi // Knowledge. Education. Law. Management. – Lodz (Poland), 2016. – № 1(13). – P. 136–144.

6. Комарницький М. М. Поняття і кримінально-правове значення виконання потерпілим від злочину службового обов'язку / М. М. Комарницький // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 6. – С. 187–194.

7. Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб та їх близьких родичів у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового чи громадського обов'язку / М. М. Комарницький // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка) : тези доп. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 7 груд. 2012 р.) – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 116–117.

8. Комарницький М. М. Місце умисного вбивства, вчиненого у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового чи громадського обов'язку, в системі інших різновидів умисного вбивства при обтяжуючих обставинах / М. М. Комарницький // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. IV наук.-теорет. конф. (м. Київ, 6 груд. 2013 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Коваленко (голова), В. В. Черней, Є. М. Бодюл та ін. – К. : Вид-во Європейського університету, 2013. – С. 98–100.

9. Комарницький М. М. Суспільна небезпека посягань на осіб та їх близьких родичів у зв'язку з виконанням службового чи громадського обов'язку / М. М. Комарницький // Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 32–33.

10. Комарницький М. М. Близькі родичі осіб, які виконують службові чи громадські обов'язки, як потерпілі від злочину / М. М. Комарницький // Актуальні проблеми досудового розслідування [Текст] : зб. Тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 303–305.

11. Комарницький М. М. До питання про близьких родичів як потерпілих у кримінальному праві / М. М. Комарницький // Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 лист. 2015 р.) – Одеса : ОДУВС, 2015. – С. 75–76.

12. Комарницький М. М. Виконання громадського обов'язку як підстава виділення спеціального потерпілого від злочину / М. М. Комарницький // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) [Текст] : матеріали VI міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 20 листоп. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 64–66.

АНОТАЦІЯ

Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертація присвячена комплексному аналізу кримінально-правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку. У роботі визначено поняття та правове регулювання виконання службового чи громадського обов'язку, досліджено історичний досвід становлення кримінальної відповідальності за злочини проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, проаналізовано зарубіжні особливості правової охорони осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, з'ясовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку.

Окрему увагу приділено встановленню значення виконання особою службового чи громадського обов'язку для юридичної оцінки діяння при кваліфікації злочину та при призначенні покарання.

Ключові слова: кримінально-правова охорона, службовий обов'язок, громадський обов'язок, потерпілий, близькі родичі, мотив злочину, юридична оцінка, кваліфікуюча ознака, обтяжуюча обставина.

АННОТАЦИЯ

Комарницький Н. М. Уголовно-правовая охрана лиц или их близких родственников в связи с выполнением ими своего служебного или общественного долга. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена комплексному анализу уголовно-правовой охраны лиц или их близких родственников в связи с выполнением ими своего служебного или общественного долга. В работе определено понятие и правовое регулирование выполнения служебного или общественного долга, исследован исторический опыт становления уголовной ответственности за преступления против лиц или их близких родственников в связи с выполнением ими своего служебного или общественного долга, проанализированы зарубежные особенности правовой охраны указанных лиц, установлены объективные и субъективные признаки преступлений против лиц или их близких родственников в связи с выполнением этими лицами своего служебного или общественного долга.

Обращено внимание на то, что в отечественном уголовном праве регулирование ответственности за преступления против лиц или их близких родственников в связи с выполнением ими своего служебного или общественного долга характеризуется постепенным ростом роли специальных норм. Наличие специальной ответственности за рассматриваемые преступления в современном украинском законодательстве подготовлено всем ходом исторического развития уголовного права.

Установлены общие и отличительные черты положений уголовного законодательства Украины и зарубежных стран, которые предусматривают ответственность за преступления против лиц или их близких родственников в связи с выполнением ими своего служебного или общественного долга с учетом различий в правовых традициях государств постсоциалистической, континентальной и англо-американской правовых семей.

Родовой объект таких преступлений определяется с учетом раздела в котором находится уголовно-правовая норма, которая устанавливает ответственность за такие деяния. Видовым объектом выступают общественные отношения в сфере реализации исключительных прав физических и юридических лиц на надлежащую реализацию и выполнение своих служебных или общественных обязанностей. Под основным непосредственным объектом преступлений, посягающих на лиц или их близких родственников в связи с выполнением ими своего служебного или общественного долга предлагается понимать установленный порядок выполнения служебного или общественного долга, что обеспечивает надлежащее осуществление служебной или общественной деятельности, а также безопасность лиц, которые такую деятельность осуществляют.

Потерпевшими от указанных преступлений могут быть: 1) лицо, выполняющее служебный долг; 2) лицо, выполняющее общественный долг; 3) их близкие родственники.

Проведенный анализ показывает, что законодатель стремится повысить степень защиты лиц, выполняющих определенную общественно полезную деятельность (служебную и общественную). Особое значение придается деятельности лиц, связанных с участием в осуществлении правосудия, а также в сфере порядка управления, что можно считать вполне оправданным, так как современное государство не может существовать без эффективных властных институтов, обеспечивающих нормальную продуктивную работу в таких важных отраслях, как основы конституционного строя, общественная и государственная безопасность, правосудие, общественный порядок в целом.

На основе проведенного исследования особенностей уголовной ответственности за преступления против лиц и их близких родственников в связи с выполнением ими своего служебного или общественного долга предлагается при осуществлении законодательной деятельности в этой сфере внести в законодательство Украины определенные изменения, касающиеся дополнения ст.ст. 121, 122, 125, 126, 127, 129, 146, 147, 152, 189, 194 КК квалифицирующим признаком «в связи с выполнением потерпевшим или его близким лицом служебного или общественного долга».

Ключевые слова: уголовно-правовая охрана, служебный долг, общественный долг, потерпевший, близкие родственники, мотив преступления, юридическая оценка, квалифицирующий признак, отягчающее обстоятельство.

SUMMARY

Komarnicki M.M. Criminal legal protection of persons or their close relatives in connection with these persons his official or public duty. – *The manuscript.*

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; penal law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to systematic and thorough analysis of criminal protection of persons or their close relatives in connection with these persons his official or public duty. The paper defines the concept and implementation of regulation or public service obligation researched historical experience and legal regulation of criminal responsibility for crimes against persons or their close relatives in connection with these persons his official or public duty, analyzes foreign features legal protection of persons or their close relatives in connection with these persons his official or public duty, revealed objective, subjective elements of the crimes against persons or their close relatives in connection with these persons his official or public duty.

Special attention is paid Setting individual performance of official or public duty to act in the legal assessment of qualifications for the crime and of the act in sentencing.

Key words: criminal legal protection, service obligation, public duty, victims, close relatives, the motive of the crime, a legal assessment of aggravating circumstances, aggravating circumstance.